

Sygn. akt I CSK 373/11

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 20 stycznia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jan Górowski (przewodniczący)
SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)
SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa R. O.
przeciwko Gminie Miejskiej M.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 20 stycznia 2012 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 27 stycznia 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powód R. O. – prowadzący działalność gospodarczą jako „Zakład Budowlano-Remontowy” dochodził od pozwanej Gminy zapłaty kwoty 100.704 zł tytułem reszty wynagrodzenia za wykonane roboty termoizolacyjne (ujawnione w fakturze nr 4/07/2009 z dnia 21 lipca 2009 r.) oraz kwoty 7.980,88 zł jako skapitalizowanych odsetek za opóźnienie z zapłatą wskazanej kwoty głównej. W sprzeciwie od nakazu zapłaty, obejmującym dochodzone przez powoda należności, pozwana Gmina stwierdziła, że doszło do umorzenia dochodzonych pozwem należności w wyniku potrącenia kary umownej, przewidzianej w umowie stron z dnia 7 lipca 2008 r.

Sąd Okręgowy oddalił powództwo po dokonaniu następujących ustaleń faktycznych.

Powód (wykonawca) wykonał roboty termoizolacyjne przewidziane w umowie z dnia 7 lipca 2008 r. W umowie tej przewidywano wynagrodzenie w wysokości 198.380 zł. Umowę zawarto po wygraniu przetargu przez powoda – wykonawcę robót. Powód podpisał załącznik nr 1 do umowy, protokół przekazania placu budowy oraz przystąpił do wykonania prac. Zakres robót określono w notatce służbowej. Nieterminowe wykonanie robót spowodowane zostało, zdaniem powoda, koniecznością dokonania robót dodatkowych, co wymagało dodatkowej zapłaty za te roboty.

W ocenie Sądu Rejonowego, między stronami doszło do zawarcia umowy o wykonanie robót termoizolacyjnych. Wynagrodzenie dla wykonawcy miało charakter ryczałtowy, nie mógł on zatem żądać jego podwyższenia ani odstąpić od umowy bez ponoszenia konsekwencji prawnych; konsekwencjami takimi było wypowiedzenie umowy przez pozwaną Gminę i powstanie po stronie Gminy roszczenia o zapłatę kary umownej, objętej następnie zarzutem potrącenia z wynagrodzeniem należnym powodowi jako wykonawcy.

Oddalając apelację powoda, Sąd Apelacyjny podzielił ustalenie faktyczne Sądu pierwszej instancji. W ocenie tego Sądu, nie ma podstaw do twierdzenia, że złożenie przez powoda podpisu pod załącznikiem do umowy jest tożsame

z podpisaniem samej umowy. Podpisując umowę, strona akceptuje również załączniki do umowy i wówczas zbędne jest dodatkowe podpisywanie załączników. Nie można jednak twierdzić, że podpisanie wyłącznie załącznika, stanowiącego integralną część umowy jest równoznaczne z podpisaniem umowy. Nie miało znaczenia to, że zachowana została ciągłość numeracji umowy i załącznika (s. 1-7). Taka ciągłość nie nadaje temu dokumentowi charakteru innego niż ten, który wynika z jego treści. W konsekwencji Sad Apelacyjny stwierdził niedojście do skutku umowy pisemnej z racji braku podpisu powoda (wykonawcy). W tej sytuacji nie powstało roszczenie strony pozwanej (inwestora) o zapłatę kary umownej przez wykonawcę i nie mogło być ono przedstawione do potrącenia. Oznaczało to konieczność zmiany wyroku Sądu pierwszej instancji i zasądzenie od pozwanego inwestora na rzecz wykonawcy dochodzonej kwoty z odsetkami na podstawie art. 647 k.c. i art. 481 § 1 k.c.

W skardze kasacyjnej strony pozwanej wskazywano jedynie na naruszenie art. 78 § 1 k.c. W ocenie strony skarżącej, skoro podpis wykonawcy robót umieszczony został „pod treścią zasadniczą umowy i pod treścią załącznika”, to należy uznać, że umowa między stronami doszła do skutku przy zachowaniu jej formy pisemnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgłoszenie przez stronę pozwaną jedynie zarzutu naruszenia prawa materialnego (art. 78 § 1 zd. pierwsze k.c.) oznacza rozpoznanie tego zarzutu przy założeniu prawidłowości ustaleń faktycznych dokonanych przez oba Sądy meriti (art. 398³ § 3 k.p.c.). Z ustaleń tych wynika, że powód umieścił swój podpis jedynie pod załącznikiem do umowy z dnia 7 lipca 2008 r., zatytułowanym „Wykaz elementów rozliczeniowych”, natomiast brak było jego podpisu pod słowem „wykonawca” po § 21 tej umowy.

Zarówno sam załącznik, jak i postanowienie umowy od § 1 do § 21 miały numerację ciągłą (strony od 1 do 7). Powód podpisał także protokół przekazania placu budowy, a następnie wykonał postanowienie umowy, żądając uznania dodatkowej zapłaty wynagrodzenia za dodatkowe roboty.

Zgodnie z art. 78 § 1 k.c., do zachowania formy pisemnej oświadczenia woli wystarczy złożenie własnoręcznego podpisu na dokumencie obejmującym treść oświadczenia woli. W rozpoznawanej sprawie różnice zdań obu stron pojawiły się odnośnie do tego, czy dla zachowania pisemnej formy oświadczenia woli w okolicznościach danej sprawy wystarczające było złożenie podpisu przez wykonawcę jedynie pod treścią załącznika nr 1, a nie bezpośrednio pod zasadniczą treścią umowy.

Kategorycznie, negatywne stanowisko Sądu Apelacyjnego nie może być uznane za dostatecznie przekonujące.

W świetle art. 78 § 1 k.c. sama objętość „dokumentu” nie może mieć znaczenia. Może on składać się z kilku części (kilku stron) o różnej szacie redakcyjnej. Istotna jest przy tym sama relacja takiego dokumentu do umieszczonego w nim oświadczenia woli. Można mówić o tzw. dokumencie zintegrowanym, jeżeli składa się on z kilku części (kilku stron), lecz zawiera to samo oświadczenie woli pochodzące od określonego podmiotu. Rzecz jasna, o takiej integracji nie przesądzają jeszcze elementy natury technicznej (np. sposób fizycznego połączenia części dokumentu), lecz czynnik natury merytorycznej, tj. sama treść dokumentu wyrażająca objęte nim oświadczenie woli i wskazująca na sposób powiązania poszczególnych części dokumentu jako całości. Integralny pod względem treści oświadczenia woli dokument może być podpisany wówczas jako całość i podpis na takim dokumencie (pod treścią złożonego oświadczenia woli) może oznaczać zachowanie formy pisemnej tego oświadczenia woli w rozumieniu art. 78 § 1 k.c.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Apelacyjny potraktował umowę z dnia 7 lipca 2008 r. i załącznik nr 1 do tej umowy jako jeden dokument w rozumieniu art. 78 § 1 k.c. (s. 9 uzasadnienia). Wyjaśnił jednak ogólnie, że „ciągłość numeracji stron tekstu umowy i załącznika nie nadaje temu dokumentowi innego charakteru niż tego, który wynika z jego treści”, ponieważ sama treść § 21 umowy wskazuje na to, iż złożenie przez powoda podpisu pod załącznikiem do umowy „nie jest tożsame z podpisaniem przez powoda umowy”.

Tymczasem stwierdzenie w § 21 umowy, że jej integralną część stanowił właśnie załącznik nr 1 (przy powiązaniu treści tego załącznika m.in. z § 5 umowy), ciągła numeracja poszczególnych części jednego dokumentu (umowy i załącznika) jako techniczny wyraz wspomnianej integracji merytorycznej (treściowej) podpisanie przez powoda (wykonawcę) „protokołu przekazania placu budowy”, a wreszcie – wybudowanie robót w całości, może świadczyć o tym, że złożenie przez wykonawcę podpisu na samym załączniku (integralnym składniku umowy) obejmowało jednak całość oświadczenia woli wyrażonego w treści całego zintegrowanego dokumentu, tj. zawartego w §§ 1-21 umowy i w załączniku nr 1.

W tej sytuacji należało przyjąć, że Sąd Apelacyjny przy zastosowaniu art. 78 § 1 k.c. nie wziął pod uwagę wszystkich okoliczności wynikających z ustaleń faktycznych, pozwalających na właściwą ocenę tego, do jakiego zakresu oświadczenia woli stron odnosił się podpis powoda umieszczony na załączniku nr 1. Oznaczało to konieczność uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania (art. 398¹⁵ k.p.c.).